

univerzitního Botanického ústavu. Ihned na konci Pražského povstání tento ústav převzal, ale tím jeho angažmá po 2. světové válce skončilo. Proti němu se postavilo několik jeho žáků, kteří využili možnost odstavit tak silnou osobnost k uvolnění cesty pro vlastní kariéru. Domin byl vláčen po soudech, nějakou dobu dokonce uvězněn. Za vinu mu dávali předválečnou činnost, články z té doby, které však tehdy nebyly trestné. Dalším obviněním měla být spolupráce s nacistickým režimem, z níž ostatní profitovali jako zaměstnanci výše zmíněného ústavu pro výzkum léčivých rostlin. Veškerá obvinění z kolaborace se posléze scvrkla na předání 23 map s rozšířením léčivých rostlin v Protektorátu jakožto výsledek práce celého ústavu!

Nakolik byly v pozadí další politické vlivy, např. dopis o Benešově vlastizradě, je možné jen spekulovat. Čtení archivních dokumentů je výpovědí jak o době, tak i o charakteru některých osobností. Neaktivněji proti Dominovi vystupoval Josef Dostál (o něm viz článek na str. LXX), který byl se svou manželkou u něj za války zaměstnán. Na druhé straně u Národního soudu svědčili ve prospěch Domina lidé, jako např. Miloš Deyl, dopisy na jeho pod-

poru poslal také mimo jiné pozdější profesor paleontologie František Němec a někteří venkovští floristé. Národní soud pak Karla Domina v r. 1947 všech obvinění zprostil. Je jasné, že kdyby se nějaké provinění prokázalo, určitě by je soud využil. Přestože byl soudem osvobozen, „kolegové“ mu znemožnili vrátit se na univerzitu. Byl penzionován, po únorovém převratu v r. 1948 i vyloučen z ČSBS. Paradoxem bylo, že spolu s ním museli odejít jak jeden ze svědků vypovídajících v jeho prospěch (Miroslav Pulchart), tak i Vladimír Krajina (viz článek na str. LXIX) – před válkou nejoblíbenější žák a vychovávaný nástupce, po válce však jedna z osobností stojících proti němu. Prof. Dominovi byla znemožněna i publikační činnost, což při jeho psavosti musel být jeden z největších trestů. Založil si časopis Hortus Sanitatis, ale J. Dostál v prvním ročníku Botanických listů publikoval nesmírně tvrdý útok proti novému periodiku (aniž Domina přímo zmínil) a vydávání bylo poté zastaveno. Domin zmizel na dlouhá leta, až v r. 1960 vydal Ján Futák Bibliografii k flóře ČSR, kde ho uvádí jako spoluautora. Byla to v té době jistě od J. Futáka odvaha. A později vyšel již citovaný článek I. Klášterského.

Skutečností je, že Karel Domin udělal pro českou botaniku nesmírně mnoho. Stačí vzít do ruky uvedenou bibliografii a podívat se, kolik toho napsal. Byl silnou a tvrdou osobností, rád řídil dění ve svém okolí. Avšak přes tuto vlastnost neprovedl nic, že by měl zůstat v zapomnění či dokonce v opovržení. Chování různých osob v poválečném období hodně prozradilo o jejich charakterech jak dobrých, tak špatných. Botanici se k němu hlásí už jen citováním jeho prací a rozpisu ke Květeně – „Dominovu materiálu“. Po r. 1990 uspořádala ČSBS, resp. ČBS dva půldenní semináře věnované jeho osobnosti.

Poslední roky života neměl K. Domin veselé. Nemoci, zneuznání a izolace. Ta především. Josef Holub a Jaroslav Moravec vzpomínali, jaké problémy měli jako studenti za prozrazenou návštěvu u Domina. Politický režim ho nadále šikanoval. Úřední výměry, jako bylo snížení důchodu na desetinu proto, že se měl před válkou dobře, není příjemné čtení.

Přesto Karel Domin udělal kus práce pro českou a slovenskou (ale i světovou) botaniku i Českou botanickou společnost, a proto je naší povinností si jeho osobnost na tomto místě připomenout.

Petr Bureš

Josef Podpěra (1878–1954)

Akademik Josef Podpěra se narodil 7. listopadu 1878 v Jílovém u Prahy v rodině berního úředníka. První botanické práce uveřejnil již na počátku svých univerzitních studií (1897–98), přičemž záhy tematicky pokryl spektrum oborů, jimž se pak během života věnoval: floristika, bryologie a fyto geografie. Také zájmové oblasti, k nimž se kromě českých zemí celoživotně obracel – Balkán a Rusko – se objevují už v jeho prvotinách. Kdo byli jeho učitelé, kteří ho možná takto nasměrovali? Při gymnaziálním studiu v Truhlářské ulici (dnes v Praze 1) a v Mladé Boleslavi to byli botanikové B. Bauše a H. Konvalinka, na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy pak L. Čelakovský, J. Velenovský, B. Němec, J. Vejdovský, J. N. Woldřich a K. Vrba, kteří patřili k elitě české přírodovědy. Z dochované korespondence je však zřejmé, že Podpěra i vlastním přičiněním od mládí navazoval kontakty s botaniky tehdejšího rakousko-uherského mocnářství a dalších evropských i mimo-evropských států. Doktorát z filozofie získal na základě bryologické dizertace r. 1903. Jako středoškolský učitel přírodopisu pak působil krátce na gymnáziích v Praze (na Královských Vinohradech) a v Novém Bydžově, ale už téhož roku opustil Čechy, aby si hledal trvalé místo na Moravě, jež se mu stala domovem po většinu života. Nejprve zakotvil na gymnáziu v Olomouci, odkud pak již jako středoškolský profesor přešel 1. září 1908 na II. českou státní reálku v Brně (dnešní gymnázium v Křenové ulici).

Brzy po příchodu na Moravu začal Podpěra pravidelně zveřejňovat přehledy nových a pozoruhodných nálezů moravských cévnatých rostlin a mechorostů, v čemž pak pokračoval i později v meziválečném období. Opíral se přitom o vlastní výzkumy i o nálezy mnoha moravských botaniků, kteří ho žádali o revize svých sběrů. Fakticky se tím stal organizátorem botanického výzkumu Moravy, pokračovatelem A. Obornyho, E. Formánka, V. Spitznera a C. Hanačka a jeho úloha ve výzkumu moravské flóry se podobá té, jakou měli na počátku 20. stol. v Čechách J. Rohlena, K. Domin či později J. Dostál. Organizační talent uplatnil též v regionálních vlastivědných a muzejních spolcích a přírodovědeckých klubech v Olomouci, Prostějově a Brně. Květenu Balkánu studoval v letech 1900, 1910 a 1913 veden zájmem vědeckým, ale zřejmě i myšlenkou všeslovenské vzájemnosti coby ideovým dědictvím obrozené éry. Ve fyto geografii, např. v monografii Vývoj a zeměpisné rozšíření květeny v zemích českých ve srovnání s poměry evropskými (1906), vycházel z klasických prací A. Kerner, F. A. Paxe nebo A. Englera, synteticky je však propojoval s nastupujícími poznatky paleobotaniky, ekologie a rostlinné sociologie. Nepochybně se ale inspiroval i pracemi K. Domina o Brdech, Českém středohoří a Krušných horách. Podpěrova Květena Hané (1911) byla originálním pokusem spojit klasický přehled regionální flóry s velmi detailním

obecným úvodem o přírodních poměrech a formačně tříděným přehledem cévnatých rostlin, pojednaných však též v kontextu regionálně fyto geografickém a florogenetickém. O Podpěrově nesmírném rozhledu svědčí i to, že dílo doplnil regionálními přehledy skupin bezcévných rostlin.

Jako poručík rakouské armády rukoval Josef Podpěra již v létě 1914 na východní frontu. Do ruského zajetí upadl poté, co se 22. března 1915 po bezmála pětiměsíčním obléhání vzdala vyčerpaná 110tisícová rakouská posádka pevnosti v Přemyšlu (v Haliči, dnes v Polsku). O vědeckých kvalitách zajatce Podpěry se v Rusku vědělo, takže byl přičiněním petrohradské botanické zahrady přidělen na práci v botanickém oddělení muzea v městě Ufa na jižním Uralu, kde zpracovával rozsáhlé herbáře a vedl četné exkurze do okolí. Během pětiletého pobytu zde získal hluboké znalosti ruské botanické literatury, které pak v poválečných letech zúročil v rozsáhlém (má 1 000 stran), bohužel však nikdy nevydaném přehledu rostlinstva evropské části Ruska. V červenci 1918, kdy zbývalo už jen několik dní do jeho transportu zpět do Rakouska, dorazily do Ufy jednotky Československých legií. Podpěra se rozhodl do legií vstoupit a pokračovat ve své ruské anabázi, aby jako řadový „dobrovolc“ pomáhal při organizaci epidemio logického, bakteriologického a výzkumného ústavu, jenž byl součástí legií našeho vojska na Rusi. Když byl v prosinci 1918 vyslán z Čeljabinska na Tomskou univerzitu pro bakteriální kultury a laboratorní morčata, byla díky jeho ufi mským kontaktům tato mise nečekaně úspěšná, ale navíc se při ní setkal s botanikem a ředitelem nově zřízeného Ústavu pro výzkum Sibíře V. V. Sapožnikovem, který mu v červnu 1919 nabídl v rámci tohoto ústavu pracovní místo. K této „stáží“ byl Podpěra na pět měsíců z legií uvolněn. Zpět se vrátil v prosinci

1919 a absolvoval poté s legiemi cestu po Sibiřské magistrále z Krasnojarsku až do Vladivostoku, kam dorazil koncem února 1920. Zde byl Epidemiologický ústav umístěn v izolaci na skalnatém a hornatém Ruském ostrově (o jeho bryoflore pojednal v r. 1929).

Do Československé republiky se Josef Podpěra vrátil přes Severní Ameriku až 21. července 1920. V Brně byla mezitím zákonem č. 50 z 28. ledna 1919 zřízena Masarykova univerzita. Profesorský sbor její přírodovědecké fakulty se 8. listopadu 1920 usnesl, aby zde byla zřízena stolice botaniky a navrhl Podpěru ke jmenování profesorem. Ten nabídku přijal a dekretem z 29. dubna 1921 ho prezident republiky T. G. Masaryk jmenoval řádným profesorem všeobecné a systematické botaniky na MU, kde později zastával děkanskou (v letech 1925–26 a 1934–35) i rektorskou funkci (1937–38). V meziválečné době vybudoval a po 2. světové válce obnovil Botanický ústav; jeho existenci kromě kvalitního personálního zázemí opíral o tři základní pilíře: knihovnu, herbář a botanickou zahradu. Všechny existují dodnes a jejich význam je pro univerzitu a moravskou botaniku nezastupitelný.

Životním tématem Podpěrova bryologického výzkumu byl druhově bohatý a taxonomicky obtížný rod prutník (*Bryum*). Řadu příspěvků na toto téma zcela zastihuje jeho 17dílná monografie *Bryum Generis Monographiae Prodrromus* (1942–72), zahrnující celkem více než 1 800 tiskových stran, jejíž posledních 9 částí vyšlo až po jeho smrti zásluhou Zdeňka Pilouse. Podpěrův *Conspectus Muscorum Europaeorum* (1954, reprint 1975) je především komentovaný nomenklatorický katalog všech evropských mechů, s charakteristikou jejich výskytu a rozšíření a s bohatým přehledem úzce pojatých vnitrodruhových taxonů. Splitterské pojetí, charakteristické množstvím forem a variet a vrcholící

1 Ostřice Otrubova (*Carex otrubae*) – druh popsáný Josefem Podpěrou na počest olomouckého botanika Josefa Otruby (1889–1953). Foto L. Hrouda

v evropské taxonomii na přelomu 19. a 20. stol., je typickým rysem také Podpěrových prací o rostlinách cévnatých, mimo jiné i v ostatních ohledech moderně koncipované Květeny Moravy ve vztazích systematických a geobotanických. Z tohoto díla dokončil v letech 1926–30 pouze torzo o třech svazcích věnovaných kapradostům, travám a šachorovitým. Skvělý taxonomický talent zúročil v rozpoznání nových kříženců, v jejichž epitetech zvětšil jména podstatné části svých spolupracovníků – amatérských moravských floristů. Z celoživotního přátelství s Karlem

Dominem vzešlo v r. 1928 společně přepracované vydání Polívkova klíče, které bylo vynikající terénní určovací pomůckou mnoha dalších botanických generací. Úplná Podpěrova bibliografie zahrnuje více než 390 odborných knih a článků, recenzí a životopisných příspěvků v botanických a přírodovědných časopisech a také statí ve vědeckopopularizačních periodikách, v menší míře v denním tisku. J. Podpěra zemřel 18. ledna 1954, krátce po jmenování akademikem.

Jakým byl Podpěra člověkem? Červenolící bujarou pivoňkou z Brna, jak o něm psal švédský tisk v reportáži ze skandinávské mezinárodní fyto geografické exkurze? Váženým profesorem s archaickým cvikrem na nose, s hřmotným hlasem i postavou, vyjadřujícím se starobylým slohem a častujícím studenty poněkud nezvyklým oslovením „občane“? ... Jak je najednou těžké odpovědět, když ti, kterých jsme se mohli kdykoli zeptat, už tu nejsou. S určitostí můžeme říci, že Podpěra ctil profesní kolegy a zároveň byl jimi respektován, a to i těmi, kteří jinak byli známi svou kritičností až konfliktností. Nepochybně však byl obdařen hlubokou empatií k potřebným a neváhal nezištně pomáhat. Obuvnickému dělníku ze Žďáru F. Kovářovi, který při mikroskopování lišejníků skoro přišel o zrak, opatřil kvalitní mikroskop a v r. 1907 mu dopomohl i k bydlení a místu kustoda Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. Ujal se běžence před bolševickou revolucí G. I. Širjaeva, umožnil mu profesně vyrůst a pomáhal mu, když musel koncem 2. světové války znovu prchat. V životní a profesní krizi v letech 1932–33 pomohl talentovanému vještěranému přírodovědci J. Jedličkovi, když se jako řeholní bratr Clemens snažil vyvázat z augustiniánského kláštera, aby se mohl věnovat vysněné botanické dráze. Také takový byl Josef Podpěra.

František Krahulec

Jaromír Klika (1887–1957)

Jedním z botaniků, kteří se významně zasloužili o rozvoj oboru v celé Evropě, byl Jaromír Klika. Zabýval se fytoocenologií, i když se k ní jako svému oboru, kterému se mohl věnovat profesionálně, dostal až v posledních 10 letech svého života. V době mezi válkami působil jako vysokoškolský učitel na Českém vysokém učení technickém v Praze, kam tehdy patřily fakulty s aplikovanými obory, jako zemědělství, lesnictví a chemická technologie. Na těchto školách učil mykologii, dendrologii, zbožíznalectví. A zejména v dendrologii po něm zůstala řada kvalitních příruček. Z hlediska hlavního proudu české botaniky stál v druhé garnituře tím, že nepracoval na univerzitě. Ale proto, že byl velmi pilný, předhlonil ve fytoocenologii

i většinu ostatních botaniků, kteří se jí u nás věnovali. Předmětem studia fytoocenologie jsou rostlinná společenstva – nenáhodná seskupení rostlin, která se vyskytují v krajině za stejných ekologických podmínek, jakými jsou např. dostupnost vody, živin, pH, světlo a také umístění v krajině ve vztahu ke slunečnímu záření či nadmořské výšce. Zkoumá složení společenstev – které druhy je pravidelně tvoří a za jakých podmínek. Jako obor vznikla fytoocenologie ve 20. stol. a postupně budovala systém jednotek seskupených hierarchicky.

J. Klika se začal fytoocenologii věnovat ve 20. letech, studoval řadu společenstev a regionů v tehdejším Československu. Publikoval množství prací, které se zabý-

valy stepními porosty, horskou vegetací Velké Fatry, lesy. Ve 30. a 40. letech se dovtvářel systém fytoocenologických jednotek a Jaromír Klika se na jeho podobě výrazně podepsal. Spolu s kolegy využil své znalosti a popsal řadu nejvyšších jednotek vegetace. V mnoha případech poněkud předběhli své vzory ze západní Evropy a jimi navržená jména (a jednotky, které reprezentují) tak mají prioritu. Ale Klika jen nepopisoval nové jednotky, bedlivě si všímal podmínek, za jakých společenstva rostou v přírodě. Aby byly tyto podmínky kvalitně charakterizovány, zabýval se i metodami jejich měření. Široké veřejnosti celý soubor metod zpřístupnil ve svých příručkách věnovaných klimatologii (měření mikroklimatu) a metodám studujícím fyzikální a chemické vlastnosti půdy. Část textů sám napsal, část sestavili jím prizvaní odborníci, ve své době špičky jednotlivých oborů. Skutečností je, že přístrojové vybavení se od té doby silně změnilo, ale předmět studia nikoli. Během svého života soustředil J. Klika rozsáhlou knihovnu, která je jako celek uložena v Botanickém ústavu AV ČR, v. v. i., v Průhonicích. Je naprosto nepostradatelným zdrojem informací,